

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
იურიდიული ფაკულტეტი

სამართლის ჟურნალი

№1, 2019

უნივერსიტეტის
გამომცემლობა

UDC (უაკ) 34(051.2)
ს-216

მთავარი რედაქტორი

ირაკლი ბურდული (პროფ., თსუ)

სარედაქციო კოლეგია:

ჭ ლევან ალექსიძე (პროფ., თსუ)
გიორგი დავითაშვილი (პროფ., თსუ)
ავთანდილ დემეტრაშვილი (პროფ., თსუ)
ბესარიონ ზოიძე (პროფ., თსუ)
თევდორე ნინიძე (პროფ., თსუ)
ნუგზარ სურგულაძე (პროფ., თსუ)
პაატა ტურავა (პროფ., თსუ)
ლადო ქანტურია (პროფ., თსუ)
ნათია ჩიტაშვილი (ასოც. პროფ., თსუ)
ლელა ჯანაშვილი (ასოც. პროფ., თსუ)
გიორგი ხუბუა (პროფ., თსუ)
ლაშა ბრეგვაძე (თ. წერეთლის სახ. სახელმწიფოსა და
სამართლის ინსტიტუტის დირექტორი)
გუნთერ ტოიბნერი (პროფ., ფრანკფურტის უნივერსიტეტი)
ბერნდ შუნემანი (პროფ., მიუნხენის უნივერსიტეტი)
იან ლიდერი (პროფ., ფრაიბურგის უნივერსიტეტი)
ხესე ანტონიო სეოანე (პროფ., ლა კორუნიის უნივერსიტეტი)
კარმენ გარსიმარტინი (პროფ., ლა კორუნიის უნივერსიტეტი)
არტაკ მკრტიჩიანი (პროფ., ლა კორუნიის უნივერსიტეტი)

*გამოცემულია ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
საუნივერსიტეტო საგამომცემლო საბჭოს გადაწყვეტილებით*

© ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
გამომცემლობა, 2020

ISSN 1987-7668

რელიგიის როლი ძველი საბერძნეთის პოლიტიკურ და სამართლებრივ აზროვნებაში**

წინამდებარე სტატიაში საუბარია რელიგიის როლზე ანტიკური საბერძნეთის პოლიტიკურ და სამართლებრივ აზროვნებაში. ავტორს განხილული აქვს ძველი საბერძნეთის მოაზროვნების შეხედულებები, მათი გავლენა თუ კავშირი ადამიანზე, როგორც ინდივიდზე; ღმერთის აღქმის უნარი, ღმერთის როლი მმართველობის განხორციელებაში.

საკვანძო სიტყვები: ღმერთი, რელიგია, მრწამსი, სამართლებრივი აზროვნება, მმართველობა, ინდივიდი.

თავდაპირველად, მითებმა მნიშვნელოვანი როლი შეასრულეს ყველა ფენომენის განმარტების საქმეში. მითოლოგია გაბატონებული იყო არა მხოლოდ რელიგიის კონტექსტში, არამედ ცვლილებების მიზეზების ახსნაშიც¹. თუმცა ახსნა-განმარტების ეს ფორმა ჩაანაცვლა მსჯელობამ და გამოცდილებამ, რამაც აიძულა ბერძენი ბუნებისმეტყველი ფილოსოფოსები, მოეძიებინათ ყველაფრის წინასწარი მიზეზი, გარკვეული სანყისი მატერია (არქე)². *ქსენოფანეს* სიტყვებია: „ადამიანებმა შექმნეს ღმერთები თავიანთ ნარმოსახვაში. მაგრამ მოკვდავები ფიქრობენ, რომ ღმერთები ჩნდებიან მოკვდავების მსგავსად, ატარებენ მოკვდავების ტანსაცმელს და აქვთ მათივე ხმა და ფორმა [...] მაგრამ საქონელს და ცხენებს და ლომებს რომ ჰქონდეთ ხელები და შეეძლოთ ადამიანების მსგავსად მუშაობა, ცხენები – ცხენის სახით და საქონელი კი საქონლის სახით გამოხატავდა ღმერთების ფორმას და ღმერთების სხეულებიც მათი ფორმის მსგავსი იქნებოდა“³. რა თქმა უნდა, ეს არ ნიშნავდა ღმერთებისთვის ზურგის შექცევას, მათ უგულებელყოფას ან მათი არსებობის უარყოფას. მაგალითად, ფილოსოფოსი *ანაქსიმანდრე* ამტკიცებდა, რომ „ყოველი ადამიანი არის ღმერთის ერთ-ერთი ანარეკლი, მაგრამ ნაკლებად სრულყოფილი“. *თაღეს მილეტელის* თანახმად კი, ღმერთი არსებობდა ყველაფერში, რასაც კი ვხვდებოდით ყოველდღიურ ცხოვრებაში⁴. ეს აგრეთვე ნიშნავდა იმას, რომ ღმერთებს უდიდესი გავლენა ჰქონდათ არსებულ სამართლებრივ და სამთავრობო დანესებულებებზე და ხელისუფლების მიერ ძალაუფლების გამოყენების გზებზე.

აზროვნების ამ გზის გაგრძელებას შეიძლება შევხვდეთ *ელეატიკების* სკოლის წარმომადგენლებთან და რაციონალიზმის წინამორბედებთან *ჰერაკლიტე ეფესელის* თანახმად, ღმერთი იყო ყველა ფენომენის სანყისი⁵. სოფიტები ამ საკითხს სხვაგვარად განმარტავდნენ. *პროტაგორას* აბდერადან, რომელიც კონვენციონალიზმზე (ფენომენებისა და საგნების კონტრაქტულ ბუნებაზე) მიუთი-

* სამართლის დოქტორი, ჰაბილიტირებული პროფესორი, სლუპსკში პომერანიანის უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტი, პოლონეთი.

** სტატიის ორიგინალი არსებობს ხელნაწერის სახით.

¹ J. Gaarder, *Świat Zofii*, Warszawa 1995, pp. 34–40.

² W. Tatarkiewicz, *Historia filozofii*, v. 1, *Filozofia starożytna i średniowieczna*, Warszawa 2005, p. 25, 27; T.M. Robinson, *Filozofowie presokratejscy*, [in:] *Historia filozofii zachodniej*, ed. R.H. Popkin, Poznań 2003, p. 34; R. Palacz, *Klasycy filozofii. Biografie-poglądy-pojęcia*, Warszawa-Poznań 2005, p. 14; Arche, [w:] *Słownik filozofii*, ed. A. Aduszkiewicz, Warszawa 2004, pp. 37–38.

³ See: K. Ajdukiewicz, *Zagadnienia i kierunki filozofii. Teoria poznania. Metafizyka*, Warszawa 1983, p. 188.

⁴ J. Gaarder, *op. cit.*, pp. 46–48.

⁵ *Ibidem*, p. 49.

თებდა, სწამდა, რომ ღმერთებთან შეხვედრა მხოლოდ მსჯელობის მეშვეობით იყო შესაძლებელი⁶. თუმცა ის წერდა: „რაც შეეხება ღმერთებს, საკითხის გაურკვევლობისა და ადამიანის სიცოცხლის ხანმოკლეობის გამო, არ გამაჩნია რაიმე საშუალება, ვიცოდე, არსებობენ თუ არა ისინი, ან თუ როგორები არიან ისინი“. მეორე მხრივ, პროდიკოსს კეოსიდან სწამდა, რომ რწმენამ მნიშვნელოვანი როლი ითამაშა ადამიანის ცხოვრებაში, რადგან „[...] ის დადებითად ზემოქმედებდა ადამიანთა ქცევაზე“. ჰიპიუსი ელისიდან ამტკიცებდა, რომ ბუნების კანონები ღვთიური წარმოშობის (დადებითი) იყო და აღემატებოდა დანერგულ კანონებს. ეს უკანასკნელი ბუნების კანონთან დაპირისპირების შემთხვევაში კარგავდა თავის ძალას.

სოფიტების შემდგომი მოაზროვნეები განაგრძობდნენ რელიგიისათვის დიდი მნიშვნელობის მინიჭებას, რაც დომინირებდა მათ კონცეფციებში. ამიტომ, ამ საკითხთან დაკავშირებით არსებობს განმარტების ორი სფერო. პირველი ეხება ინსტიტუციონალურ განზომილებას, რომელიც რელიგიისაგან, რწმენისა და შეხედულებებისაგან გამომდინარე, წარმოადგენს სამართლებრივი და პოლიტიკური გადაწყვეტების გარკვეულ ხედვად წარმოჩენის მცდელობას. მეორე კი – თეორიული და აბსტრაქტულია. მისი განზომილებისა და გავლენის სამიზნის გამო, ის შეეხო ცოდნის, სოციალური ურთიერთობების, პოლიტიკური და სამართლებრივი კონცეფციების უფრო ფართო არეალს. ეს არის რელიგიისა და მორალს (და შესაბამისად, სამართალს) შორის ტოლობის ნიშნის დასმა. ჰომეროსი აღწერს ამ საკითხს: „მორალური ადამიანი მორწმუნე/ღვთისმოსავი ადამიანია [...] და ის, ვინც თავის ქცევაში არ მისდევს მორალის ნორმებს, ასევე მკრეხელობას სჩადის ღმერთების მიმართ“⁷. სამართლისა და მორალის კონტექსტში სოკრატეს სწამდა, რომ ამ ფასეულობების მიმდევარ ადამიანს ბედნიერად უნდა ეცხოვრა⁸. თუმცა სოკრატემ ასევე აღნიშნა, რომ სამართალი გამოსადეგი იყო მხოლოდ ძალაუფლების მქონეთათვის, რადგან ჩვეულებრივი ადამიანები ყველაფერს აკეთებდნენ მათ სასარგებლოდ. მათ წვლილი შეჰქონდათ მმართველთა ბედნიერებაში, რაც ბევრად უფრო მნიშვნელოვანი იყო, ვიდრე საკუთარი ბედნიერება. რადგან, როგორც სოკრატე ამართლებდა: „[...] სამართალში ძლიერია დაინტერესებული, გაამართლე ის, რასაც ძლიერი მიიჩნევს თავისთვის საინტერესოდ“⁹.

მმართველის მორალური სტანდარტები გულისხმობდა მთლიანად საზოგადოებისა და სახელმწიფოს ბედნიერებას. ამიტომ, ეს გავლენას ახდენდა ინდივიდზე, რომელსაც დამოუკიდებლად უნდა ებრძოლა კეთილდღეობისათვის¹⁰. ამას გარდა, სოკრატეს თანახმად, ეთიკური ცხოვრება აიძულებდა ადამიანს, დამორჩილებოდა კანონს და აყალიბებდა „ცივილურობის“ ღირსებას (არეტე), სახელმწიფოს მიმართ პატრიოტიზმისა და პასუხისმგებლობის გრძნობას. კანონსა და მორალს შორის მკაფიო კონფლიქტის შემთხვევაში კი, უპირატესობა ამ უკანასკნელს ენიჭებოდა. სოკრატემ ეს საუკეთესოდ წარმოადგინა თავისი სასამართლო პროცესის მიმდინარეობისას, როდესაც, გაიგო

⁶ W. Tatarkiewicz, *op. cit.*, v. 1, p. 75, 76.

⁷ Cited by: Z. Pańpuch, *Platon i Arystoteles na temat relacji religii do polityki*, p. 257, [in:] file:///C:/Users/Przemek%20D/-Downloads/Z.%20Pa%20C5%84puch,%20Platon....%20(1).pdf (4 X 2017).

⁸ Platon, *Państwo*, XXIV, 353 e, 354 a, compile W. Witwicki, Kęty 2003, pp. 47-48; see: S. Blackburn, *Platon, Państwo. Biografia*, Warszawa 2007, p. 25.

⁹ Ibidem, XVI, 344 c, p. 35.

¹⁰ Z. Pańpuch, *op. cit.*, p. 258.

რა უსამართლო განაჩენის შესახებ, დალია კონიო¹¹. სოკრატე ერთგული იყო თავისი მორალური პრინციპებისა და, ამავე დროს, იცავდა თითოეული ინდივიდის მოვალეობას კანონის პატივისცემა-მასთან დაკავშირებით.

ძველ საბერძნეთში პოლითეიზმის არსებობის მიუხედავად, ათენელი ფილოსოფოსები ცდილობდნენ, ეპოვათ ერთი ღმერთი და მიემართათ ერთი ღმერთისათვის¹². პლატონმა ეს გვიჩვენა თავის დიალოგში „კანონები“. „სახელმწიფოში“ წარმოდგენილი თავისი ადრეული ხედვის სანინაალმდეგოდ, მან შექმნა იდეალური სისტემა ღმერთის მიერ მართული თეოკრატიის მახასიათებლით. თუმცა სოკრატე აცნობიერებდა, რომ ამგვარი მმართველობა აბსტრაქტულად გამოიყურებოდა და ამიტომ მან გარკვეულ ინტელექტუალურ მეთოდს მიმართა¹³. თუკი ღმერთი წარმოადგენდა „სიკეთის“ სანყისს, გარკვეული სახის შთაგონებას, მაშინ სული და სახელმწიფოს საფუძველი ასევე მისი ქმნილება უნდა ყოფილიყო¹⁴. კანონი ყველაზე უფრო ძლიერი იყო და, ამიტომაც, პოლიტიკურ და სოციალურ კლასიფიკაციაში იგი ყველაზე ზემოთ იყო მოქცეული. ამას გარდა, რელიგიის უდიდესი გავლენა ასევე ნათლად ჩანს პლატონის სახელმწიფოში „ელიტური მმართველობის“ განათლების შესახებ შემოთავაზებაში. იმისათვის, რომ გამხდარიყავი მცველი, ანუ პრეტენზია გქონოდა ბრძენის-ფილოსოფოსის როლის შესრულებაზე, უნდა გაგველო ყველა საფეხური, უზენაესი ჭეშმარიტების ცოდნის ჩათვლით¹⁵. ზბიგნევ პანპუჩიმ განაცხადა: „პლატონის აზრით, ღმერთების რწმენა, ქალაქ-სახელმწიფოების კანონის მიხედვით, იყო იმის გარანტია, რომ ამ რწმენის პატიოსნად მიმდევარი არაფერს ჩაიდენდა მკრეხელურს და არაფერს იტყოდა კანონსანინაალმდეგოს“¹⁶. სხვა ადგილას მან დაამატა: „კანონების“ ბოლოს ფილოსოფოსმა ხოტბა შეასხა ღმერთების ცოდნას, მათ არსებობას და ძალას, რომელთა მისაღწევადაც უნდა იბრძოდეს თითოეული ადამიანი. [...] განსაკუთრებით კი კანონის დამცველების (ანუ პოლიტიკოსების) მოვალეობაა ამ საკითხების ცოდნა და ღმერთების მთლიანი ცოდნის მოპოვება. არტეს დასაცავად დაშვებულ პირთაგან, ის, ვინც არ არის ღვთისმოსავი და არ აკეთებს ამას, არ უნდა იქნეს არჩეული“¹⁷.

რელიგიის, ღმერთის საკითხი, გარკვეულწილად, განსხვავებულადაა წარმოდგენილი არისტოტელეს ნაშრომებში¹⁸. იგი ღმერთს მიიჩნევდა ყველაფრის „მთავარ მიზეზად“, რაც კი სამყაროში არსებობდა როგორც ზოგად (სოციალურ), ისე ინდივიდუალურ (პირად) განზომილებებში¹⁹. სწორედ მან მიანიჭა ყველა ფენომენს უდიდესი დინამიკა²⁰. განსაკუთრებით საინტერესოა, რომ მან, როგორც ძალაუფლების სამი ფუნქციის – განხილვის, მართვის, განსჯის – ჩამომთვლელმა, ერთ-ერთმა პირველმა მოაზროვნემ, ამ სიას დაამატა მეოთხე ფუნქცია – „ღვთისმსახურება“ (ღმერთების თაყვანისცემა), რომელსაც შესაფერისი ადგილიც კი მიუჩინა ინსტიტუციონალიზმის ფარ-

¹¹ P. Dąbrowski, *Pojęcie szczęścia w „Dialogach” Platona*, [in:] „Gdańskie Studia Prawnicze. W kregu historii doktryn politycznych i prawnych oraz konstytucjonalizmu. Księga jubileuszowa Profesora Andrzeja Sylwestrzaka”, ed. D. Szpoper, t. XXVII, Gdańsk 2012, pp. 83–92.

¹² K. Ajdukiewicz, *op. cit.*, p. 186.

¹³ Z. Pańpuch, *op. cit.*, p. 260.

¹⁴ Platon, *op. cit.*, XVIII, 378 e, 379 c, p. 74, 75.

¹⁵ Z. Pańpuch, *op. cit.*, p. 262.

¹⁶ Cited by: *ibidem*, p. 264.

¹⁷ Cited by: *ibidem*, p. 269.

¹⁸ See: R.H. Popkin, A. Stroll, *Filozofia*, Warszawa 1994, p. 273.

¹⁹ See: K. Ajdukiewicz, *op. cit.*, p. 188, 189.

²⁰ Z. Pańpuch, *op. cit.*, p. 271, 273, 275.

გლებში²¹. ამას გარდა, ღმერთი იყო ძირითადი მოდელი ადამიანებისათვის – პოლიტიკოსებისა და მათი ხელმძღვანელობის ჩათვლით. ყველაფერს, რასაც პიროვნება აკეთებდა, გააჩნდა ღმერთისაგან მომდინარე თავისი ანარეკლი²². პლატონის მსგავსად, არისტოტელეც იყენებდა გარკვეულ ანალოგიას ღმერთსა და კანონს შორის. ორივე გვევლინება, როგორც სახელმძღვანელო, მაგრამ განსხვავება ისაა, რომ ღმერთი უჩინარი იყო, ხოლო კანონი გახდა მატერიალური და მას უშუალო ეფექტი ჰქონდა²³.

ინგლისურიდან თარგმნა **მარიამ ხოფერიამ**

სამართლის დოქტორი,
ასისტენტ-პროფესორი
ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტი

---

²¹ Ibidem, p. 273.

²² Ibidem, p. 276.

²³ Ibidem, pp. 276–277.